

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

שמות

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת שמות

- א אשר לא ידע – לא יועילו לאדם כל תחבולותיו להרחיק את עצת ה' מלהתקיים ואדרבה הם יקרבוה
- ב להומם ולאבדם – ע"י האמונה ינצל מפיזור הנפש ויבוא לידי שלוות הנפש
- ד ויאמן העם - ע"י האמונה זכו לניסים
- ה מן העבודה ויועקו ותעל שוועתם – התפילה מתוך לב נשבר מתקבלת ביותר
- ה וירא בסבלותם – להתבונן תמיד בצרכי הזולת להיטיב עמו ולמנוע ממנו צער
- ז בני חביבי - חביבות הכורא בהתגברות האדם על יצרו
- י ועבדום ועינו אותם ואחרי כן יצאו – גלות מצרים וגאולתה כהיום הזה בגלות תחת ממשלת יצר הרע
- יא המקום אשר אתה עומד – בכל עת ובכל זמן ובכל מקום אפשר לאדם להתקרב אל ה'
- יד ותשלח את אמתה ותקחהו – על האדם לעשות מה שבידו עשות ומן השמים יסייעוהו
- טו כל העוסק בתורה - התיקון ע"י לימוד התורה"ק ובפרט כשהוא ברציפות
- טז ואלה שמו"ת - קריאת שנים מקרא ואחד תרגום

שמות

מעשיהם קירבו את קיום עצת ה' שימלוך יוסף, כי רק על ידי המכירה נסתבב שמכית האסורים יצא למלוך. כעת בא פרעה הרשע שעדיין לא למד שא"א לבוא בתחבולות נגד רצונו ית', וחזר על טעות זאת, הקב"ה גוזר 'כן ירבה' - והוא בא לומר 'פן ירבה', וחשב שגזירותיו יועילו לו, וזהו 'אשר לא ידע את יוסף' - שלא התבונן במה שאירע ליוסף, לדעת שלא תועיל לו מאומה, כי ברצות ה' כן ירבה וכן יפרוץ, והיא הנותנת שרק על ידי קושי השעבוד נתברכו בברכת 'כן ירבה'.

אשר לא ידע - לא יועילו לאדם כל תחבולותיו להרחיק את עצת ה' מלהתקיים ואדרבה הם יקרבו בפרשתן (א ח), 'ויקם מלך חדש על מצרים אשר לא ידע את יוסף, ויאמר אל עמו הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה', ומבאר ה'כלי יקר' אשר לא ידע ולא הכיר במה שקרה ליוסף, שאחיו - שבטי קה השתדלו בכל עוז להעביר ולבטל את חלומותיו שהוא עומד למלוך עליהם, אך לא הועילו להם כל נכליהם במאומה, ולא עוד אלא אדרבה

א. וכבר אמרו לפרש את הפסוק (משלי יט כא) 'רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום', ש'המחשבות הרבות אשר בלב האיש' - שהוא מחשב שפעולותיו יגרמו שיהיה כך וכך... ואלו המחשבות שבלב איש הם עצמם יביאו שעצת ה' תקום ותצא לפועל.

ואכן, רבות מציינו בקורות הימים שפעמים ופעולת אדם להרע לרעהו היא גופא תקרב אליו טובתו. כביאורו של ה'בן איש חי' ז"ע (בן יהוידע שבת ק"ט). במעשה ד'יוסף מוקיר שבת', שהיה לו שכן גוי עשיר גדול, ו'החווה בכוכבים' אמר לו שראה בכוכביו שיבוא יום וכל כספו וזהבו יעברו אל שכנו יוסף, הלך הגוי ומכר את כל רכושו, המירו ביהלום יקר והטמינו היטב בכובעו בכדי לשמור על רכושו - שח"ו לא יגיע לידי שכנו יוסף. וסוף דבר היה שדייקא פעולותיו אלו העבירו את רכושו לידיו של יוסף, כשנפל הכובע למצולות ים, והדג שבלעו נתגלגל לידיו של יוסף מוקיר שבת... ובזה מבאר ה'בן איש חי' מדוע האריכו בגמרא בכל פרטי המעשה, דאם כוונת הגמרא הייתה רק כדי לבאר את גודל השכר למי שמכבד את השבתות, לא הוצרכו להאריך כ"כ בדברי חוזה הכוכבים, ומה שפתרו וכו' ומכירת רכושו ועלייתו על הגשר וכו', והיה סגי לומר שיוסף קנה דג 'לכבוד שבת קודש' ומצא בקרביו יהלום יקר. אלא, שחז"ל רצו ללמדנו בזה שאם נגזר מן השמים - לא יועילו כל טצדקי שבעולם לעצור ולמנוע מהנגזר להתקיים, ולא זו בלבד, אלא שפעולותיו של הגוי הן הן הביאו שעשירותו נפלה לידי יוסף מוקיר שבת (עיי' בעי"ז מהר"ל חידושי אגדות שם).

ומכאן, ילמד כל חד בדידיה, כשנראה לו כי פלוני הכריז עליו 'הבה נתחכמה לו - פן ירבה' והלה בא 'למעט' ממנו את השם, את הממון או שאר קנייניו, לא יתבהל כלל, כי במעשיו יגרום הלה ש'כן ירבה וכן יפרוץ' לרוב בכל מיני טובות. וכן הדברים אמורים בכל 'מחלוקת' ל"ע, לא יפחד מרעת רעהו כי כל פעולות רעהו להרע לו וכל ה'שפיצלעך' (התחכמויות) שהוא עושה כנגדו ברצות ה' דייקא משם תתרבה ברכתו וטובתו לאין שיעור עד בלי די. אגב אורחא, נלמד ממעשה זה, שלא להיות כאותו הגוי, שהאמין 'לחווה בכוכבים' ולאידך עשה כל טצדקי שלא יגיע רכושו לידי שכנו יוסף, והרי הוא סותר את עצמו מיניה וביה, דאם החווה צודק בראייתו מה יתנו לו ומה יוסיפו לו כל פעולותיו כנגדו, וכן אנו, אף ש'ישראל מאמינים בני מאמינים הם', מ"מ הבה נזהר שלא יהיו מעשינו סותרים את אמונתנו, וגם הליכות חיינו יהיו על פי אמונתנו.

וכמו שמסופר על אחד מבחורי ישיבתו של הרה"ק ה'דברי שמואל' ז"ע, שהחל להתדרדר מטה מטה, בהשפעת חברים רעים... קרא לו ה'דברי שמואל' לתהות על קנקנו, ומשראה שהשמועות נכונות הן, פנה אל הבחור ואמר לו, אכן, מכל מקום, כיוון שהנך מתלמידי הישיבה והסתופפת בצילי, מבטיח אני נאמנה שלא תמות מזה העולם ללא תשובה. בחור זה המשיך לירד מדרך התורה והמצווה עוד ועוד, עד שהגיע לארץ הקודש אל אחד הקיבוצים הרחוקים ביותר מכל נדנדוד של 'אידשקייט' (יהדות). והנה ביום מן הימים יצא הבחור לרחוץ במי הים, לאחר זמן מה פרצה רוח סערה בים וגבהו גלי הים למאד, וכמעט הטביעו את הבחור, מיד חשו אליו אנשי ההצלה להצילו, והנה בתוך כך שמעו איך שהוא זועק בשארית כוחותיו 'תשובה... תשובה...' לאחר שחלצוהו ושבה רוחו אליו, פנו אליו אנשי ההצלה ושאלוהו לפישר זעקותיו 'תשובה, תשובה', ויען להם 'פורק עול' זה, שבימי עלומיו למד בישיבתו של ה'דברי שמואל',

כיו"ב כתב ה'סטייפלער' זצוק"ל ('ברכת פרץ'), שהיטב יש להתבונן בפרשה זו, שפרעה שמע מאיצמגנינו - 'היום נולד מושיען של ישראל' (רש"י א כב) ולכן ציוה לכל עמו - 'כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו' (שם). מה עלה בסופו, שאותו 'מושיען של ישראל' שכל כך חשש ופחד ממנו ניצול ע"י בתו ולא עוד אלא שנתגדל בביתו. ללמדנו, שאי אפשר לילך כנגד רצונו של מקום, ואדרבה הקב"ה יסבב שפעולת האדם תסייע (כביכול) לגזירת הבורא שתתקיים בפועל, והיינו שפרעה יכול לומר 'פן ירבה' ורוח הקודש תשיב כנגדו - 'כן ירבה', וכן יהיה דייקא ע"י פעולתיו הנובעות מחששותיו פן ירבה^י

להומם ולאבדם - ע"י האמונה ינצל מפיזור הנפש ויבוא לידי שלוות הנפש

בפרשתן (ה ו-ח) 'ויצו פרעה את הנוגשים בעם... לא תאסיפון לתת תבן לעם ללבוץ הלבנים כתמול שלשום, הם ילכו ויקוששו להם תבן. ואת מתכונת הלבנים אשר הם עושים תמול שלשום תשימו עליהם, לא תגרעו ממנו'. תמה הרה"ק רבי מנחם מנדל מווארקו זי"ע, מדוע הוצרך פרעה לשנות סדרי העבודה (שמעתה יאספו את התבן מבלי לשנות את 'מתכונת הלבינים'), ואם כל כך היה עז חפצו להכביד עליהם ולהתיש כוחם, היה אפשר לו להוסיף על 'מכסת הלבנים' עשרה ידות, בכמות שאין בידם להשיגה אם לא בעבודת פרך נוראה.

והוא הבטיחו שלא ימות בלא תשובה, על כן בשעה שראה כי כלתה אליו הרעה, ועוד מעט קט הולך הוא להסתלק מן העולם, החל לזעוק 'איני עושה תשובה... איני עושה תשובה...' ובכך הייתי מובטח שלא אמות - דהרי הרבי הבטיח שלא אמות בלא תשובה. עתה, בינו נא והתבוננו בהאי עובדא, איך ש'פורק עול' זה האמין באמונה איתנה ועצומה כי מה שיצא מפי הרבי - כן יקום וכן יהיה, ומכל מקום המשיך להיות כופר, ולא חזר בתשובה אפילו על 'פתחה של גיהנום'... הבה נא נזהר שלא נהיה בדומה לו בנסיונותינו.

וכבר אמרו (שם משמואל ויחי תרע"ח בשם הרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע, עיי' שפת אמת תולדות תרע"ד) דהוא דומה לעשו הרשע, שדיעות רבות היו לו ב'ראש', ממה שראה אצל יצחק אביו. אלא שכל אלו לא השפיעו במאומה על 'מעשיו', ע"כ, רק ראשו שהיה 'טוב' נקבר במערת המכפילה בקברי אבותיו (פדר"א סוף פל"ט).

ב. אגב אורחיה, למדנו כאן מיסודי האמונה, שעל האדם לדעת ש'הרבה דרכים למקום' להוציאו ולחלצו ממיצר, ואינו זקוק ל'עצותיו' של האדם. ולפעמים מצמיח הקב"ה ישועה ממקום שלא חשב עליו כלל. כמעשה ש(לא) היה, בההיא 'אשה קשת רוח' שהוצרכה ל'ישועה רבתי' באיזה ענין, ומידי יום ביומו הייתה באה אל ה'רבי' בבקשה שיברכה הרבי בישועה בדרך פלונית, ולמחרת ביקשה שישועתה תבוא על זה הדרך, וכן הלאה... עד שביום אחד באה הישועה לפתחה - אז מיהרה אל הרבי, באומרה, רבי קדוש... אוהו... אוהו... עצה כזאת כלל לא העליתי בדעתי ל'הציע' להקב"ה שיושיעני בה... ולדידן, הבה נא נזהר שלא נהיה ללעג וקלס כאותה 'חכמה', כל חד בדידיה.

אמור מעתה, אם ראת שה'תוכניות' (פלאנען) שהגית אינם הולכים כמו שרצית אל יתעצב לבך, אלא התייצב וראה את ישועת ה' אשר תבוא ממקום אחר, כפי תכניותיו של בורא עולם כביכול.

וכבר ביאר ה'מכתב סופר' (להרה"ק רבי שמעון סופר זצ"ל בנו של ה'חתם סופר') את האמור בפרשתן (ג ו), 'ויסתר משה פניו כי ירא מהבט אל האלוקים', דהנה איתא (ברכות יג:) אמר ליה רב לרבי חייא לא ראינו על רבי שהוא מקבל עול מלכות שמים - שבהגיע זמן קריאת שמע אינו מפסיק מאמירת ה'שיעור' לתלמידיו לקרוא קריאת שמע, ענהו ר"ח, כשהוא מעביר את ידיו על פניו (באמצע השיעור) באותה שעה הריהו מקבל על עצמו עול מלכות שמים בקריאת שמע. ומבאר ה'מכתב סופר', שרבינו הקדוש וודאי השיג השגות גדולות וגבוהות, עד שקבלת עול מלכות שמים גרידא אינה רבותא כל כך שמקבל ע"ע (שלא היה זה 'עול' אצלו), ועל כן 'העביר ידיו על פניו' להיות נסתרים ממנו כל השגותיו וקיבל על עצמו 'עול מלכות שמים' באהבה בתמימות ובפשטות. ובאופן זה יש לבאר האי קרא, שכאשר נפגש משה פנים בפנים עם השכינה, 'ויסתר משה פניו' כאומר, אין רצוני לראות את ה' עין בעין, אלא רצוני להאמין בבוראי באמונת הלב מבלי ידיעה וראיה, כי האמונה הפשוטה נעלית היא מאשר ראייה מוחשית ועל כן ויסתר משה פניו בכדי להישאר באמונתו התמימה, צדיק באמונתו יחיה.

הרה"ק ה'בית אהרן' זי"ע (בית אהרן קמד:) פירש בכתוב ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל, וז"ל. 'פקד' לשון פקדון, היינו שע"י אמונה זכו להבין שהקב"ה פקוד ונמצא בתוך כל אחד ואחד מישראל. ע"כ. ולהרגשה נעלית זו להרגיש ש'יש ה' בקרבנו' יגיע רק ע"י יגיעתו לקנות אמונה שלימה בתוכיות לבו.

עצתו אמונה – כי כאשר יחיה באמונה פשוטה בכל לב ונפש, אזי מתוך האמונה תתיישב נפשו עליו. שיישב לנפשו המטורפת חבי כמעט רגע עד יעבור, כי מדוע תיטרף ותיבהל נפשו, הרי הכל בידי שמים, צדיק ה' בכל דרכיו, וכל אורחות ה' חסד ואמת.

ובך איתא מהרה"ק ה'דברי ישראל' זי"ע כי 'השמחה ושלוות הנפש' הם הוכחה וראיה לתוקף אמונתו של אדם בה', שהרי פעמים אין האדם מאמין באמת. אלא, בראותו שאין לו פתח הצלה אחר הרי הוא אומר 'בעל בטחון' הנני וה' יהיה בעזרי, בחושבו הרי לא אפסיד ע"י הבטחון. לזה אמר הקרא 'ברוך הגבר אשר יבטח בה', והיה ה' מבטחו' (ירמיהו ז ז). ברוך הגבר אשר יבטח בה' - ובמה יודע אם הוא בוטח באמת, והיה ה' מבטחו - אין 'והיה' אלא לשון שמחה (בר"ר מב ג), והיינו אם הוא שמח בכל מצב שהואי אות הוא שקנה את מידת

אלא ביאורו, שאותו רשע רצה לאבדם מישוב דעתם ועי"ז גם מבטחונם בה', לכן ציווה שיצאו איש איש לבדו ללקט תבן, ובטרדתם בחיפוש אחר כל פיסת קש ותבן תיטרף נפשם, ויאבדו את ישוב דעתם. ועי"ז יוכל להומם, לכלותם ולאבדם מעל פני האדמה. משא"כ אם לא יצטרכו לטרוח בחיפוש התבן אף אם יוסיף על מכסת הלכנים, לא תבלבל דעתם עליהם ולא יאבדו עשתונותם, אלא מתוך הלחץ זו הדחק יוסיפו על יגיעתם בגוף ונפש ויביאו את מכסתם לידי גמר, והכל יבוא על מקומו בשלום (הוכח גם בחשבה לטובה' החדש בפרשתן בשם הרה"ק רבי העניך זי"ע).

השתא יבוא אדם ויאמר, מה נעשה אנו דור מוקף מבית ומחוץ בטרדות שונות ומשונות מכף רגל ועד ראש, לא מצאנו מנוח אף לא לרגע אם בטרדת הפרנסה, אם ברפואה וכיו"ב רבות, ישוב הדעת מאן דבר שמיה...

ג. מספר הגאון הישיש הרב ישראל גערבער שליט"א מעיה"ק ירושת"ו תלמידו של הגאון רבי ברוך בער זצוק"ל שלפני שנות דור היה מקום מגוריו בעיירה הסמוכה לוילנא, ביום מן הימים חלה אחד ממשפחתו – בן דודו, ולקחו ר' ישראל לבית החולים שבעיר ווילנא שהיה לו שם טוב ברפואה, אלא שבית החולים היה מכניס בשעריו רק מתושבי ווילנא – שהם היו מחזיקים מממונם את בית החולים, או למי שבא עם מכתב המלצה מהגאון רבי חיים עוזר זצוק"ל. לכן שלח ר' ישראל איש מבני משפחתו אל הגר"ח"ע, והלה נכנס אל הגר"ח"ע מאחורי הבית – בחששו שאם יכנס בדרך המלך יראוהו ה'משמשים בקודש' וימנעו מרבים לכתוב מכתב המלצה לבית החולים. ואכן הגר"ח"ע קיבלו במאור פנים וסבר פנים יפות ואף כתב לו מכתב להנהלת בית החולים, חתם בחותמיו ושילחו לשלום. מכיוון שכבר היה המכתב בידו לא חשש ויצא את הבית מדרך המלך, כצאתו מחדרו של הגר"ח"ע ראה שיש בקרב בני הבית ומחוצה לו רעש ובלבול, מששאל לפשר הנעשה שמע שבעוד שעה ומחצה תערך הלווייתה של בתו היחידה של הגר"ח"ע... ומה נשתומם הלה מצלילות ויישוב דעתו בשעה טרופה כזאת, ולא היה ניכר עליו אפילו דאגה ועצבון כל דהו... אלא במאור פנים ישב לו וכתב מכתב נאה ומתקבל.

ד. הרה"ק ה'אמרי חיים' מויז'ניץ זי"ע היה אומר (כע"ז בדברי בינה להרה"ק מביאלה זי"ע) עה"כ בפרשתן (ג כא) 'והיה כי תלכון לא תלכו ריקם'. כי והיה הוא לשון שמחה, וזהו והיה כי תלכון - אם תהלכו במידת השמחה הטובה. אזי לא תלכו ריקם – לא תחסרו כל טוב, כי השמחה היא בחלקכם.

מענין לענין ייאמר כי בזכות השמחה יצליח האדם בכל דרכיו, כפירושו של הרה"ק ה'ייטב לב' בפרשתן (ד"ה ויקם מלך חדש) על הפסוק 'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו, הבה נתחכמה לו פן ירבה, והיה כי תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו ועלה מן הארץ' (א ט-י), ומקדים את הפסוק הנאמר ביוצאי המלחמה (דברים כ ב-ד) 'והיה כקרבכם אל המלחמה...' אין 'והיה' אלא לשון שמחה (בר"ר מב ג), וכלומר שבבטחונם בה' יהיו בשמחה גם בעת צאתם למלחמה, ונתן הכתוב טעם לדבר 'כי ה' אלוקיכם ההולך עמכם' - ו'אין שכינה שורה לא מתוך עצבות... אלא מתוך שמחה של מצוה' (שבת ל:). נמצא שבכדי שיזכו ל'ה' אלוקיכם הולך עמכם להלחם לכם להושיע אתכם' [בגשמיות וברוחניות] מחוייבים הם להיות בשמחה וטוב לב.

ובזה פירש כאן. כי גם 'והנה' מורה על לשון שמחה (ספרי קרח פיסקא קיז), ואמר פרעה 'הנה בני ישראל שרויים בשמחה' ומכח השמחה הם 'רב ועצום ממנו', על כן, אסף את כל יועציו 'הבה נתחכמה לו' - לדעת איך לנצחם, כי חשש 'והיה כי תקראנה מלחמה' 'והיה' לשון שמחה כדרך של ישראל שהם בשמחה גם בעת אשר תקראנה מלחמה, ובזה 'ונוסף גם הוא על שונאינו' - זה הקב"ה ההולך עמהם כשהם שרויים במדת השמחה, ויפלו לפנייהם כקליפת

אשר הפך לתנין ולא עוד אלא שבלע את מטותיהם של החרטומים. מעתה צ"ב, מדוע לא הקדים הקב"ה את ה'אותות' והמופתים, שתחילה ילכו משה ואהרן לבית פרעה ורק לאחר מכן יאספו את זקני ישראל להיות עמם, ואז ירוויחו ששוב לא היו הזקנים מתייראים לבוא עמם בכל שעתא ושעתא.

ותירצו בספרים, עפ"י דברי המדרש (ילק"ש בשלח רמ) 'לא נגאלו ישראל אלא בזכות האמונה שנא' ויאמן העם, אף אנו נאמר כי אלו הניסים לא באו בכדי, רק בכוח אמונתם של בני ישראל המשיכו והביאו עליהם הנהגת ניסים ממעל, על כן, הוצרכו תחילה שיאספו משה ואהרן את הזקנים ואת כל העם – גילו להם את בשורת הגאולה, אז היה ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל. ובכח אמונה זו גבר כוחם של משה ואהרן ועשה ה' בידיהם את האותות והמופתים.

וידע כי האמונה עצמה 'מתנת שמים' היא, ויתפלל על כך לפני הבורא שיעניקהו מאוצר האמונה. וכביאורו של ה'פנים יפות' בפרשתו בפסוק (ד א-ג) 'והן לא יאמינו לי... ויאמר אליו ה' מזה בידך ויאמר מטה...

הביטחון בנפשו. כי הכוונה רק מתוך ייאוש, יתהלך ביגון ואנחה. משא"כ ה'כוטח' באמת יעלוז לבו בהיותו בטוח וסמוך על הישועה הקרובה (דבר"י הנדמ"ה ח"ב ליקוטים עמ' תח)¹.

ויאמן העם - ע"י האמונה זכו לניסים

בפרשתן (ד כט-לא, ה א) 'וילך משה ואהרן ויאספו את כל זקני ישראל... ויעש האותות לעיני העם, ויאמן העם וישמעו כי פקד ה' את בני ישראל וגו' ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלוקי ישראל שלח את עמי. וברש"י, ואחר באו משה ואהרן - אבל הזקנים נשמטו אחד אחד מאחר משה ואהרן עד שנשמטו כולם קודם שהגיעו לפלמין, לפי שיראו ללכת. והקשו המפרשים, שהרי מבואר במדרש (ילק"ש שמות קפא) שהרבה ניסים ונפלאות נעשו למשה ואהרן כבואם לפני פרעה, שבפתחי ארמונו היו ניצבים אלפי 'שומרים', ואריות שב'כישוף' לא נתנו לאיש לעבור את מפתן השער מבלי אשר יקרא מאת פרעה. וכאן בהגיע משה ואהרן תש כוחם של אלו. זאת ועוד שביתרו את כבליהם והלכו כנמושות אחר משה ואהרן. גם נתבאר בארוכה ה'אותות' שעשו משה ואהרן כבואם לפני המלך, במעשה המטה

השום [ולכן לא כתיב ונוספו גם 'הם' על שונאינו בלשון רבים על כל בני, אלא וודאי דקאי 'ונוסף גם הוא' על הקב"ה שיצא עמם למלחמה], ואכן ושימונו עליו שרי מיסים למען ענותו בסבלותם - להכניעם ולהעציבם (מלשון מאנת 'לענות' מפני) וכאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ בשמחה ע"כ ויקוצו מפני בני".

ה. ויתרחק כל איש מההתחכמויות למיניהם - ולא יסכין לנסות להבין את דרכי השי"ת. פעם נכנס יהודי אל הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע ושאלו מה טיבו של בחור פלוני כי הציעו לו לקחתו כחתן לבתו, ענהו הרבי הרי בחור זה פיקח הוא... יצא האיש את פני רבו ולא הבין מה הייתה כוונתו, אם לטב או למוטב. ניגש אל אחיו של האמרי אמת הרה"ק רבי משה בצלאל זי"ע הי"ד וביקשו מאתו שיבאר לו את תשובת הרבי. ענה לו רמ"ב כתיב (בפרשתן ד יא) 'ויאמר ה' אליו, מי שם פה לאדם, או מי ישום אילם או חרש או פיקח או עיוור'. הרי לך שמקומו של הפיקח בין בעלי המומין. וזו הייתה כוונת הרבי כי מי שניחן ב'פיקחות' במידה יתירה (אויבער חכם) הוא בעל מום, וסלק ידך ממנו. ו. כי אף אם הוא מלא קושיות כרימון על מצבו. יתחזק, והילוכו יהא בנחת בסמיכתו שהכל מאת ה' בא לו ולטובה רבה כוונתו כביכול.

פעם התאונן יהודי בפני הרה"ק ה'יסוד העבודה' זי"ע שיש לו קושיות שונות באמונת הבורא. ענהו רבו, אינך הראשון שמקשה כלפי מעלה - כבר קידמך פרעה ששאל בפרשתן (ה ב) 'מי ה' אשר אשמע בקולו' וכהנה עוד. וסופו מה היה, שעל כל קושיא קיבל מכה קשה מאת הבורא, וכבר ראה 'מי ה'...

כיוצא בדבר מסופר על הרה"ק רבי שמעון מיערוסלאב זי"ע שהאריך ימים ושתר על הרגיל באותם השנים (נלב"ע בהיותו בן צ"א), משנשאל במה הארכת ימים. ענה, הנה אדם שקשה לו 'קושיות' על דרכי הנהגת ה', עונים לו מן השמים, א"כ, עלה הנה לבית דין של מעלה, ויתורצו כל קושיותיך אחת לאחת... אך אני שמעולם לא הוקשה לי מידי, ואת כל אשר אירע לי קיבלתי בשמחה, לכן זכיתי לאריכות ימים מופלגת (הובא באוהל שמעון עמ' י"ז).

ז. כי אכן האמונה מאת ה' היא ועל האדם אף להתפלל שיזכה לבוא לידי מעלה זו של אמונה תמימה. כמסופר על מרן הבעש"ט הק' זי"ע אשר פעם באישון ליל ציווה לרתום את עגלתו ויצא בקפיצת הדרך בחופזה לבקר

ובן כתב ה'אור החיים', 'עוד ירצה ע"ד אומרו (תהלים ק"ח ה) 'מן המצר קראתי קה ענני במרחב קה' כי אחת מהתפילות המתקבלות היא תפילה שמתוך צרה, וכן הוא אומר (יונה ב) קראתי מצרה, התפילה שהאדם קורא לאלוקיו מתוך צרתו - בכל לבו, היא העולה תיכף למרומים. ומוסיף ה'אור החיים' שתפילה מתוך הצרה אינה כשאר תפילות העולות ובאות לפני ה' על ידי אמצעי ומשמיעי תפילה בעלי כנפיים (מלאכים), אלא היא עולה ביושר לפני כיסא הכבוד בלא אמצעי. וזה דבר הכתוב ותעל שוועתם וגו' מן העבודה היות זעקתם אל ה' הייתה מתוך העבודה הקשה, לכך 'עלתה' שוועתם תיכף ומיד קדם ריבון עלמין⁵.

וירא בסבלותם - להתבונן תמיד בצרכי הזולת להיטיב עמו ולמנוע ממנו צער

בפרשתן (ב יא) 'ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם, וברש"י, נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם. איתא מהרה"ק ה'חתם סופר' זי"ע (ליקוטים בפרשתן ד"ה ויהי, ומקורו בספר תלמידו 'ליקוטי חבר בן חיים') כאן ניכר ההפרש וההבדל כי זה לעומת זה עשה האלוקים, כי בעשו כתיב 'ויגדלו הנערים... ויאכל וישת ויקם וילך...' - לא ראה מאומה לנגד עיניו אלא את עצמו את מאכלו ומשתהו וכו', ואילו במשה מצינו כי רק 'ויגדל משה' מיד נתן עיניו ולבו להיות מיצר על אחיו, ביום הראשון ראה מצרי מכה עברי ולא היה לסכול בן מאהבת עמו, ביום השני ראה שני עבריים נצים והוקשה בעיניו כיצד ירים איש ישראל ידו על חברו, ובכנות יתרו דלה להם מים להצילם מיד הרועים האחרים שלא סבל את העוול שנעשה להם ע"י הרועים.

וישליכהו ארצה ויהי לנחש וינס משה מפניו. כי טענתו הייתה - הרי לא יאמינו כי ה' שלחני. ענה לו הקב"ה, אף על האמונה גופא אמרו 'אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו' (סוכה נב:), כי אני מכניס בלב אדם את הכוח להאמין, וראיה לדבר - 'השליכהו (את המטה) ארצה', והנה נהפך לנחש - וינס משה מפני הנחש, ותמה על עצמך האיך יארע כזאת שמושה איש האלוקים ינוס מפחד הנחש, בפרט בעת שהוא עומד בסמוך להקב"ה, והרי כתב ב'חובת הלבבות' (שער אהבת ה' פ"ו) על חסיד אחד שהיה 'ישן' ביערות ולא היה מתיירא מחיות היער, באמרו 'בוש אנכי להתיירא מדבר זולת אלוקי'. אלא מכאן שאף האמונה גופא ביד ה' היא, וברצונו ית' יאמין האדם, וממילא ודאי יאמינו כך בני ישראל כי אנכי אטע בלבכם נטעי האמונה. אמנם בידינו להאמין שיתן ונתן לנו הבורא אמונה עזה ותמימה לטוב לנו כל הימים.

מן העבודה ויזעקו ותעל שוועתם - התפילה מתוך לב נשבר מתקבלת ביותר

בפרשתן (ב כג) ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו, ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה, כתב 'רבינו בחיי' 'זהזכיר שני פעמים 'מן העבודה' ללמדך שאין תפילתו של אדם שלימה כאותה שעה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שהיא יותר מקובלת, והיא העולה לפניו יתברך. וכן תמצא ביונה הנביא ע"ה שבאר העניין, שאמר (יונה ב ה) 'בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי ותבוא אליך תפילתי אל היכל קדשך', הכטיח הנביא שהתפילה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך, עכ"ל⁶.

בכפר אחד בבית אחד מתלמידי. משהגיע, נענה ואמר לו, 'דע לך שגם על אמונה צריכים לשפוך תפילה לפני ה' שנזכה למעלה הנכונה באמונה טהורה'. ומיד חזר הבעש"ט לביתו. התלמיד סיפר לאחר מכן שבאותה שעה נולדו בקרבו שאלות באמונה עד שנפשו הסתכנה בכך והיה אובד עצות, ואכן, הבעש"ט הרגיש בכך ממרחקים ומיהר להודיעו שעליו לשפוך שיח לפני קונו לקנות אמונה תמימה, ובזכות התפילה האיר הקב"ה בקרבו את אור האמונה ותנצל נפשו.

ח. כתב ה'ספורנו' עה"כ (ב כה) 'וירא אלוקים... וידע אלוקים', וז"ל 'ידע נגעי לבכם, ושהיתה תפילתם וצעקתם בכל לב, על היפך 'ויפתוהו בפייהם וגו' ולבם לא נכון עמו' (תהלים עח לו-לז). כי אכן תפילה זו הבאה עם כל ה'ברען' ולא כמצוות אנשים מלומדה, היא הפועלת רבות במרומים.

ט. ומכאן תשובה, כי הנה פעמים בעת שיהודי שרוי בצרה וצוקה, אם בגשמיות אם ברוחניות, נראה לו שבזו העת אינו ראוי לשפוך לבו לפני הבורא, ישיב אל עצמו, אדרבה ואדרבה, כפי ריבוי הקושי כך תפילתו יותר מרוצה ומקובלת לפני המקום ב"ה.

התורה יבינו גם הם בחשיבות המידות... והיינו שבזכות שהיה 'אוהב ישראל' ומיצר בצרתן זכה לקבל תורה מסיני ולכל מדרגותיו הגדולות.

גם יזכה ע"י ההטבה לרעהו לשפע פרנסה וכל מילי דמיטב, דכתיב בפרשתן (ג יד) 'אהיה אשר אהיה', וכתב ה'רמב"ן' 'כשם שאתה הווה עמי כך אני הווה עמך, אם פותחין את ידיהם ועושין צדקה" אף אני

וממשיך ב'ליקוטי חבר בן חיים' 'והוה מרגלא בפומא דמרן, כי זאת רמזו חז"ל בפסוק (שמות לד א) 'פסל לך, לא העשיר משה אלא מפסולתן של לוחות' (נדרים לח.), כי כתנאי קודם למעשה כדי לקנות את התורה על האדם לקנות תחילה את ה'מידות טובות', והנה ענין המידות לא נכתבו בלוחות, וכאילו נשרו מהם כ'פסולת', ועל בני"ל ללמוד מעלת המידות ממשה רבינו עצמו - כשיראו שבזכות מידותיו הטובות זכה להיות 'מקבל

י. פעם אמר הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע בגשתו להניח תפילין ונישק תחילה כנהוג את השין ואת היוד שבקשירת התפילין של ראש. התבטא לאמר, כי מקודם שאנו באים להניח את התפילין ולהתעמק לזכור בייחודו ואחדותו יתברך שמו בעולם, הרי אנו מנשקים את היו"ד (משמעותה 'יוד' - 'איד', כלומר יהודי), להראות שתחילה יש להרבות באהבת ישראל לנשק (להיטיב) כל איש ואיש מישראל.

פעם נענה הרמ"מ בעת 'רעוא דרעוין' באש להבה. זרק את עצמו על הכסא וראשו מאחור וזעק: בכל צרתם לו צר... הנה יכול יהודי להיות תלמיד חכם ובר אוריין, יהודי מכובד. אך באם הוא פוגע אף בשערה קלה מראשו של יהודי הרי הוא מאבד את כל חשיבותו ואינו שווה מאומה. כי אכן עיקר גדול מאד הוא הנהגה ראויה בין אדם לחברו, והבאת שלום בין בני ישראל.

בדומה לכך ביאר אותו צדיק וקדוש זי"ע את דברי חז"ל שאמרו (ברכות ה.) אם רואה אדם ייסורים באים עליו יפשפש במעשיו, פשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. ולכאורה צ"ב מדוע לא יתלה מיד בתחילה ב'ביטול תורה' - כי היא חיינו ואורך ימינו, ומדוע רק אחר שפשפש ולא מצא יתלה בביטול תורה. וביאר בקדשו, כי כל עוד שיש לאדם פגם בעניני בין אדם לחברו עליו לתלות בזה ולא בביטול התורה, שהרי דרך ארץ קדמה לתורה, ונמצא שכל עוד שלא תיקן מידותיו, מה לו לדון בענין ביטול תורה, כשאת 'ההקדמה' לתורה עדיין לא קיים.

סיפר יהודי חשוב שבשנת תשנ"א השיא את בתו הראשונה, לפני הנישואין נכנס אל רבו הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע וישאלהו האם ינהג כמנהג רבים שאף הורי החתן והכלה מתענים ביום החופה, אמר לו הרבי (שהכירו היטב), הנה התענית קשה עליך ומסוכן אתה להכשל בגינה בכעס, מוטב שתקבל על עצמך שלא לשמור אפי" טינה קטנה בלב על מי שלא יטריח עצמו להשתתף בשמחת הנישואין... והנה הימים היו ימי 'מלחמת המפרץ' בעת אשר נפל פחד ובעתה על היהודים תושבי ארה"ק להלך בלילות ברחובה של עיר, על כן ערכו את החתונות שבאותה תקופה מבעוד יום - מרישא ועד גמירא - מהחופה ועד גמר ה'מצווה טאנץ'... ויהי ממחרת החתונה החל מיודענו לקבל 'התנצלויות' (בטל) כי רבים ממכריו וידידיו לא עלתה בידם להשתתף בשמחת החתונה בימים כאלו... מה אומר ומה אדבר אמר היהודי, בכל טלפון וטלפון היה עולה לנגד עיני כמה התאמצתי להשתתף בשמחות כשזה המדבר עמי השיא את בנו או את בתו, מדוע לא הטריח אף הוא את עצמו עכ"פ במקצת מהטרחה שאנכי טרחתי - לבוא ולהשתתף עמי בשמחתי, ועל כל אחד הוצרכתי למצוא הוראת היתר ולימוד זכות על מעשיו, עד שיותר היה קל עלי להתענות ולא לקבל ע"ע קבלה כזאת...

יא. כידוע החל הרה"ק ה'דברי יחזקאל' משינאווא זי"ע להנהיג את קהל עדתו כרבי ומנהיג עוד בחיי אביו הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע (היה לו סוד גדול בזה). ויבוא יהודי אחד וסיפר ל'דברי חיים' במעלת בנו כאשר נוכח לראות בגאונותו ולמדנותו הכבירה, נענה ה'דברי חיים' ואמר, נו, בכך ראוי הוא לתואר 'גאון' אך עדיין אינו נכלל בכלל 'רבי'. המשיך היהודי לסיפר על עבודתו בקודש של הרה"ק משינאווא, בתפילותיו בהתלהבות והתעניות והסיגופים אשר הוא עורך בקביעות, ואף על זה נענה ה'דברי חיים' ואמר, אכן, בכך ראוי הוא להיקרא 'צדיק' או 'קדוש' אך עדיין אינו 'רבי'. עד שסיפר לו היהודי, שכבר היה מעשה ביום הקור כשירד מן השמים שלג חזק, והלך ה'דברי יחזקאל' ברחובה של עיר, והבחין ביהודי שלא היה לו מעיל וכולו רועד מקור, מיד פשט את מעילו ונתנה ליהודי, כשהוא נשאר ללא כל מלבוש חם לגופו, כשמוע ה'דברי חיים' כזאת, מיד הסכים ואמר, אכן, אם כן, ראוי הוא לאותו איצטלא להיות 'רבי'. במעלה זו נתייחדו רועי ישראל לדורותיהם, שנתנו כל אשר להם לאחרים ולא השאירו לעצמם כלום.

המלח הוא לתת טעם במאכלים אחרים, אבל הוא עצמו נשאר במליחותו, אינו נהנה בכלום ואינו משתבח בכהוא זה, וכן היא עבודתנו, לתת כל אחד משלו להיטיב לזולתו, אף שאינו מרוויח מאומה. וכל מהות חיו ורצונו יהיה להיטיב לכל הברואים י, ולא יעמוד על שלו, וק"ו שיזהר בכבודם שלא לצערם רק לכבד כל איש מבני ישראל בכבוד הראוי לבני מלכים.

בני חביבי - חביבות הבורא בהתגברות האדם על יצרו

בפרשתן (ב כה), 'וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים', ובתרגום יונתן, וַיִּרְא אֱלֹהִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּדְע אֱלֹהִים שְׁעִבְדֵהוֹן דְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וּגְלִי קְדָמוֹי ית תְּיוֹבְתָא דְעֶבְדוּ בְּמִוְתָא דְלֹא יְדָעוּ אֲנִשׁ בְּחֶבְרִיה (שראה ה' צערם של בני

אפתח את ידי, שנאמר (דברים כה יב) יפתח ה' לך את אוצרו הטוב'.

יש שביארו עפ"ז את הפסוק (תהילים קמה טו) 'פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון', שלכאורה צ"ב שינוי הלשון, שפתח בלשון נסתר - 'פותח', ומסיים ב'את ידך' לשון נוכח. והיה לו לומר פותח את ידו או תפתח את ידך, אלא יש לומר, שכל הפסוק נאמר כלפי הקב"ה (כמו הפסוק שלפניו, עיני כל אלך ישברו, ואתה נותן להם את אכלם בעתו), ואילו 'פותח' קאי על האדם, וזהו אומרו פותח ע"י שנותן משלו, את ידך - יד ה' להשפיע על האדם שפע רב.

ביותר ביאר הרה"ק רבי חייקל מהמדורא זי"ע דלכן כרת הקב"ה 'ברית מלח' (במדבר יח יט), כי כל מהות

נודע בשערים עד כמה הפליג הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע במידת החסד, עד שבכל מקום בו קבע את משכנו היה מייחד כמה חדרים לצורך 'הכנסת אורחים' באכילה שתיה ולינה לכל הרוצה ליטול.

כן ידוע שלהרבנית ע"ה היה גמ"ח להלוואת מעות, ויהודים רבים עניים שלא היה להם מאומה נהגו ליקח ממנה הלוואה, ובהגיע מועד הפירעון היו נכנסים אל הרבי ומבכים את מר גורלם, והוא זי"ע היה נותן להם את הסכום שהיו חייבים (שלא בידיעתה), בכדי שיוכלו לפרוע חובם, ולא נודע הדבר אל הרבנית ע"ה עד ליום פטירתה.

מסופר על הרה"ק רבי מרדכי חיים סלאנים זי"ע שהיה ביתו פתוח לכל צרוע ולכל דל, והנה אירע באחת השבתות שדיבר בקדשו אודות המלחמה הנוראה - שהקב"ה 'ניקה' את כלל ישראל (כי מצב הרוחני לא היה בכל המקומות שפיר), אחד מן המסובים שהיה מהשרידיים אשר עברו את המלחמה על כל מאורעותיה, חרה אפו למשמע הדברים, ויקם בחמתו הרבה ונטל את קערת המרק הרוחח שלפניו, שפכה על פני רבי מאט'ל ונס מן הבית. תיכף יצא אחריו רבי מאט'ל בקראו אליו 'ר' איד', עדיין לא אכלת את המרק, חזור הנה והשבע נפשך. ולא השגיח כלל על כאביו מהמרק הרוחח אשר שפך עליו, ועל הבזיונות שגרם לו 'אורחו', אלא כל מעייניו היו נתונים לרווחת הזולת.

עוד מסופר, שבזמן מלחמת העולם הראשונה, שררה עניות משוועת בארץ ישראל, הלך הרמ"ח ומכר את כל חפציו וכל רכושו להחיות עם רב מזי רעב, כשלעצמו לא השאיר כי אם טלית ותפילין ואת ה'קאפטן' של שבת קודש. כעבור כמה שנים נאנח על כך שלא מכר אף את ה'קאפטן' בכדי להביא עוד מעט לחם לבני ישראל. עלינו ללמוד מדרכיהם הק' הלכה למעשה, שיאמר כל אחד 'מתי יגיעו מעשי למעשה אבותינו' אפילו בנגיעה קלה.

יב. כה כתב בספר 'פאר הדור' (על החזו"א, עמו קצא) סיפרו לחזו"א שהרב אליהו דסלר מנהלה הרוחני של ישיבת פוניבז' אינו נוהג לגבי הבחורים ביד תקיפה, אלא באהבה, ומקרבים בשתי ידיים. אמר החזו"א, הצדק עם המשגיח. שכן 'משיכה' (למשוך את הבחור בדברי חיזוק ועידוד) הוא קנין יותר טוב מ'חזקה' (להלך עמו ביד חזקה).

מדרכו זו של רבי אליהו יש לנו ללמוד כמה יהא האדם זהיר להתנהג עם חברו בדרך הישר והטוב. וביותר הדברים אמורים אצל הרב ותלמידו ואף אצל האב ובנו, שככל כמה שילך האב בדרכי נועם כך תתרבה השפעתו על צאצאיו. סיפר הגה"צ רבי אליהו ראטה זצוק"ל (איש אמונו של הרה"ק רבי שלומקע מוועהיל זי"ע) פעם נשאל רבי שלומקע מאת 'ראש ישיבה' אודות בחור מתלמידי ישיבתו שנתפס בעניני קדושה והנהלת הישיבה החליטה שיש לסלקו מהישיבה, ורצונו לשמוע דעת עליון לגבי זה העניין. שאלו הרה"ק האם בירר אם הדברים כנים - אמת לאמיתו, או שמעורב בהם 'לשון הרע' וכו', וענה שכן, שוב שאלו האם ניסה להעמידו על דרך המלך, ונענה שכן ולא עלתה בידו, וגם ברור שהבחור מסוכן לגבי אחרים, נענה הרה"ק בלבת אש, א"כ יש לסלקו מהישיבה... אבל... דעו נא 'ראש ישיבה'... בשמים דנים על 'בין אדם לחברו' לפני 'בין אדם למקום'... וכה חזר על דבריו ג"פ בלבת אש...

מעתה יבואו 'ראשי הישיבות' וה'משגיחים' בישיבות הקדושות ויאמרו, אם כן, מה לי ולצרה הזאת, הנח לי לנפשי, אעזוב את עבודתי בקודש, ולא איענש עבודה בשמים... כבר אמר הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע ל'משגיח' שטען לפניו

בנסיון ממורא בשר ודם, והוא מאדיר יראת ה' ועבודתו יתברך. וכן בשעה שהוא צריך לוותר על צרכיו החמריים והוא מוותר עליהם – לכבוד שמו יתברך, אז ראוי לחותם של ירא ה'.

וכבר אמרו בגמ' (פסחים ק"ג.) 'אמר רבי יוחנן שלשה הקב"ה מכריז עליהן בכל יום, על רווק הדר בכרך ואינו חוטא, ועל עני המחזיר אבידה לבעליה, ועל עשיר המעשר פירותיו בצנעה', הרי שהקב"ה משתעשע ביציר כפיו שכבש יצרו כנגד טבעו לעשות רצונו ית'. עד שהוא מכריז עליהם בכל העולמות, פלוני נזהר מלפגום בעיניו והתגבר על יצרו, אלמוני שמר על מחשבתו והקב"ה שש ושמה בכל פעולה ופעולה, אפילו בדבר הנראה לאדם כאין בו ערך, או אפילו אם מתגבר רק פעם אחת בלבד, כגון ששומר עיניו פעם אחת ותו לא, אף שנכשל ר"ל פעמים רבות, אך בעת הזאת שניצח את יצרו הריהו מעורר שמחה בכל העולמות. וכאשר יתבונן האדם ויעמיק במחשבתו בזה יוסיף כוח ואומץ להתגבר ביתר שאת ועוזי'.

מהשעבוד, והיה גלוי לפניו התשובה שעשו בסתר בלא שידע איש מחברו).¹ והיינו כי חביבות וחשיבות מיוחדת יש להקב"ה במעשי האדם בסתר, בנסיונותיו הנעלמים מעיני כל חי אם בשמירת עיניו או שאר חושיו,² ודייקא תשובה זו המשיכה את הגאולה. ולדין ייאמר, כשאתה עומד בפני נסיון בענייני שמירת הפה או העיניים, הוי מחזיק בקשרי המלחמה נגד יצרך, הוי בולם פיך, עצום עיניך מראות ברע, והקב"ה יקבלך בשתי ידים ותתרכה חביבותך לפניו עד מאד, שהרי כל זה 'בטומרא' הוא, ואין איש יודע על כך.³

בשבח ה'יראה' מצינו בפרשתן בפסוק (א כא) 'זיהי כי יראו המיילדות את האלוקים ויעש להם בתים', וכך ביאר הגאון ה'שבט הלוי' זצוק"ל (בספר 'רחמי הרב' ערך גבורה) וז"ל. הנה הני תרי נשי היו יוכבד ומרים, כאומרם ז"ל (סוטה יא:) שהיו צדקניות גדולות, זרע קודש וגם נביאות, והיו יראות אלוקים מעודן, ואעפ"כ לא נאמר עליהם שבח זה – שיראו את האלוקים אלא בשעה זאת, דאין יראת ה' של האדם נבחנת אלא בשעה שהוא עומד

כהנה וכהנה – היות שאחריות גדולה רובצת על כתפיו, ועתידים של בחורי ישראל תלויים ועומדים בו, ע"כ ברצונו לעזוב את מלאכת הקודש כמשגיח. ענהו החפץ חיים, הנה בפרשת שמות מצאנו שפרעה הרשע ציווה למילדות העבריות 'כל בן הילוד היאורה תשליכוהו', ואותן מילדות יראו את האלוקים ומסרו נפשן להציל ילדי ישראל. ולכאורה אם כדבריק, מדוע המשיכו ב'עבודת הקודש' תחת אחריות על חיי הילודים ולא עזבו את מלאכתן ושלום על נפשם. אלא, שחששו אותן צדקניות שאם יעזבו את מקומן – שמא תבוא במקומן אשה פחותה מהם, ויבוא נזק לילדי ישראל, על כן מסרו נפשן להישאר על מקומו. אף אתה, עמוד על משמרתך, מכיוון שאינך יודע מי יבוא במקומך.

יג. יש מצדיקי הדורות שהיו מכנים תרגום זה 'דער שובבי"ם תרגום' – כלומר שבו נרמזו כל ענין השובבי"ם. יד. היה אומר הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע, הנה, אומרים בנוסח הקידוש 'אשר קדשנו במצוותיו ורצה בנו', ולכאורה נראה שמן הראוי היה לנו לומר להיפך 'אשר רצה בנו' – וקדשנו במצוותיו, שהרי תחילה בחר ורצה בנו ולאחמ"כ נתן לנו את התורה ומצוות, אלא, כי אכן, בלא קדשנו אי אפשר שיהא ורצה בנו, רק אחר שיתקדש האדם [כפי יכולתו] יתרצה וירצה בו ה'.

טו. הרה"ק רמ"מ מלעלוב זי"ע היה נוהג לומר רבות, 'אין כל עצה ותקנה כי אם תשובה... כי אם תשובה... שוין שוין שוין...' (אין יצתה' אלא לשון תשובה), והיה חוזר ושונה ומשלב דבריו אלו, עד שהיו כל הנוכחים מתעוררים לתשובה שלימה. פעם נענה ואמר 'לולי תשובה שעשועי אז אבדתי בעניי'.

טז. שאל הרה"ק בעל ה'תניא' זי"ע את אחד מאנשי הצבא ברוסי', הלא בכל פעם שהנך יוצא להילחם בשדה הקרב, הנך מעמיד עצמך בספק של 'מחצה ומחצה' – ספק חי ספק מת אתה במלחמה, ובכל זאת 'תצא למלחמה' בשמחה ובטוב לבב, והיאך מתיישב דבר זה עם מה שעניינו רואות שאדם החולה יסכים לסבול כל קושי, צער וייסורים בעולם הזה, והכל בכדי להישאר בחיים עוד מעט קט, אם כן איך יכול אתה להפקיר את חייך במלחמה, ועוד בכזאת שמחה רבה, ענהו החייל, בעת היציאה עלי קרב למלחמה תתגבר בנפש הלוחם 'תאוות הניצחון', ותאווה זו רבה וגוברת על 'רצון החיים' פי כמה וכמה.

ובזה ביאר הרה"ק דברי חז"ל (ברכות ה.) 'לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע', רק בדרך הרגזה ומלחמה יהא עמל להתגבר נגד יצרו הרע, כי אז תהיה תאוות 'ניצחון היצר' חשובה אצלו יותר מעצם חייו.

בפרשתן, כי משה רבינו עומד ומתנצל לפני הקב"ה שאין בידו לדבר אל פרעה מפני שהוא ערל שפתים וכבד פה ולשון, ענהו הקב"ה (ד יא) 'מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה'. ולכאורה צריך ביאור - שהרי אם ביד ה' לברוא פה חדש כ"ש שבידו לרפא את כבד פיו ולברוא לו לשון צחה ונקיה, מדוע נשאר משה בכבודות לשונו. אלא ביאורו, כי ה'לשון קולמוס הלב' ולכן נולד משה ככבד לשון כי גם לבו רע היה, ואכן, מכיוון שתקין והסיר את רוע לבו גם כבודות הלשון הייתה צריך להתרפא, וזאת גופא הוכיח משה רבינו להקב"ה כי אינו ראוי להיות ' כי אם הוא עדיין כבד פה הרי זה הוכחה שלבו עדיין רע.... אמר לו הקב"ה גם רוע לבך כבר תקנת ביגיע כפך, ו'מי שם פה האדם' - ק"ו שיש בידי לרפא את כבודות פך... אבל אין רצוני לרפאותך 'ללמד לדורות שמתחילה היה לו למשה חסרון בלב גם כן - שהיה לב רע ושינה הטבע, וזהו עיקר תכלית האדם, ומכל-שכן להשראת השכינה, ונלמד זה ממשה... כי משה רבינו ע"ה מצד טבעו היה עלול להרע, רק ששינה הטבע לעשות החיפך'. הרי לך שאף משה רבינו שלא מצינו בקורות הדורות אדם גדול כמוהו אשר ידעו ה' פנים אל פנים ושהה כמה פעמים בשמים ממעל כמלאך משרת ואין לנו כל שמץ השגה באפס קצה גדולתו - אף הוא נוצר מתחילה עם מידות ותכונות רעות, אלא שבהתגברות על עצמו שינה את טבעו לעשות טוב וחסד בעיני אלוקים ואדם, ודייקא מתוך כך עלה והגיע למדרגותיו הרמות, אף אתה אל תתאונן כי יצרך מפתך להיות כאחד הריקים בישראל - בכל מיני פיתויים לדברים מגונים ל"ע - כל אחד ואחד בדידיה, כי דייקא בזה תלויה כל עליוותך בקדושה".

וזה גופא שעבוד מצרים הנוהג בזמן הזה - שאנו משועבדים ליצרנו הרע עד עצם היום הזה, וכמו"ש הרמב"ם באגרתו לבנו רבי אברהם (אגרות הרמב"ם עמ' לט כד"ה ודע בני) 'ויש לך בני לדעת כי פרעה מלך מצרים הוא יצר הרע באמת. בני ישראל הם שכל האנושי אשר בכל אדם ושם משכן כל רצונותיו והלך מחשבתו, משה רבינו ע"ה הוא השכל האלוקי היינו נשמת בני ישראל. ארץ מצרים בכללו הוא הגוף ומקום הלב הוא ארץ גושן. והיינו שכמו שבימים מקדם שעבד פרעה מלך מצרים את בני ישראל שישבו בארצו, כך לדורות עולם בא היצר למלוך על שכלם (רצונם ומאווים) הנמצא בגופם של בני"ל לשעבד אותם אליו. והנה כמו שפרעה שלט ושעבד רק את בני ישראל, ואילו על משה רבינו לא היה לו שום כוח ושליטה, כך הנשמה הקדושה (הנקראת חלק משה רבינו) שבקרב כל איש מישראל אינה נפגמת, ולעולם אינה תחת ידי החיצונים, ועל ידה יצא האדם לגאולתו כמו שמושה הוציא את בני"ל ממצרים. והזמן גרמא להציל את השכל ואת הלב מיד גוי אכזרי הוא שטן הוא יצר הרע, כפרט בימי השוכבי"ם - כי הקריאה בתורה בפרשיות יציאת מצרים מעוררת את הזמן ל'יציאת מצרים פרטית' לצאת ממצרי היצר ומיצרי הגוף המונעים אותו מלעשות רצון קונו וחפץ צורו".

ואל יאמר, וכי ידעת איזה יצר רע וקשה שוכן בקרבני... וכי ידעת לאלו דברים קשים רעים ומגונים הוא עומד ומפתה אותי יומם ולילה... מה כבר יצא ממני, להיכן אני עם יצר רע וקשה כ"כ, ישמע היטב לדברי הרה"ק ה'תולדות יעקב יוסף' זי"ע (בספרו 'בן פורת יוסף', ויח)

יז. צדיקים היו אומרים שגוף נוטריקון גוף וויל פרעסן (הגוף רוצה לאכול), גוף וויל פאפען (לישון), גוף וועט פוילען (יירקב בקבר), גוף וויל פארט (ובכל זאת עדיין הוא רוצה לילך אחר תאוות לבו), אך אנו נענה ונאמר לגוף על כל תאוותיו גוף וועט פאלגן (ישמע לקול ה' לעבדו בלבב שלם, אף כשקשה לו).

יח. יסוד זה כתב הרה"ק רבי משה [הגדול] מפשעווארסק זי"ע בספרו 'אור פני משה' (ריש פר' חקת) ומביא את הסיפור הידוע (הובא גם ביתפארת ישראל עמ"ס קידושין אות עז) שמלך היה בימי משה שהבין בחכמת הפרצוף, ובשמעו את מעשה ה' ונפלאותיו, שיגר צייר אל המדבר אשר חונה שם משה איש האלקים כדי שצייר את תואר פניו, כאשר חזר הצייר ותמונתו בידו הביט בה המלך והשתומם למראהו, כי עפ"י חכמת הפרצוף היה נראה האיש כבעל מדות מגונות מאד, והיה בטוח שלא יתכן כדבר הזה, ויצו להרוג את הצייר שבודאי מעל בשליחותו, ותחתיו שלח צייר שני למדבר למלאות רצונו. כאשר הגיע הצייר למדבר, סמרו שערות ראשו מרוב פחד, כי ראה שאכן הראשון צדק בצירו, ואם יעשה כמעשהו תהיה אחת דתו להמית, ויגש האיש אל משה רבינו ושאלו לפישר הדבר, א"ל משה, אתה בן אדם קרוץ מחומר אשר טח עיניך מראות, הלא הנוולד עם מידות טובות והוא מתנהג בדרך הישר כפי טבעו הרי הוא דומה לבהמה (כי גם הבהמה כל הנהגותיה עפ"י טבעה מלידתה). ורק מי שפניו רעים ויש לו מידות מגונות, והוא מתגבר על

באר הפרשה - שמות

ועבדום ועינו אותם ואחרי כן יצאו - גלות מצרים וגאולתה כהיום הזה בגלות תחת ממשלת יצר הרע
(עיי' בר"ר טו ד), וכן גאולת מצרים שורש כל הגאולות
(זוה"ק ח"ב רמז: - קיז:). וכתב הרה"ק ה'חידושי הרי"ם זי"ע
(אמרי הרי"ם שמות) י' שבבבל 'כל הגלויות' הוא גלות האדם
ביר יצרו וחיילותיו, על כן יש לנו להתבונן בגאולת

החומריות ומהפכו לטוב, זה הוא בעצם אשר לו משפט הטוב, כי על ידי בחירתו הוא טוב, עד כאן שמעתי, כי משה רבינו נעשה 'איש האלוקים' על ידי שבכל עת ומצב נלחם נגד טבעו הרע והתגבר על מידותיו.

ובזה מבאר את הפסוק (ב ב) 'ותרא אותו כי טוב הוא', וחז"ל (סוטה יג.) דרשו שנתמלא הבית כולו אורה, ולא כתיב ותרא אותו טוב, אלא כי טוב הוא, היינו שראתה על פניו שאינו 'טוב' מצד עצמו, אלא הוא בעצמו ייטיב את עצמיותו ומהותו, וכן הווה שלא השיג אדם בעולם מדרגותיו, מזה נתמלא הבית כולו אורה.

באותו מטבע מצינו בראשונים ב'שיטה מקובצת' (גדרים לב: סוף 'ארבעה גדרים') בשם הרא"ם, מעשה בחכם אחד ששלח דמות פרצופו ל'חכם' המכיר בדמות הפרצופין, והחכם הטמין עצמו מלענות לו, מששאלו השליח מאי האי, השיב ואמר אותו הפרצוף מאדם רע שאין כדמותו, חמדן ונואף וליסטים, ואין להביט אליו. חשש השליח לחזור אל החכם לפגוע בו בדברים הקשים אשר אמר האומן, לפיכך לא הופיע בפני משלחו, החכם שהבין כי יש דברים בגו שלח לאמר לשליחו שלא יתיירא ויגלה לו את כל הענין, בלית ברירה גילה לו השליח את כל האמת, והתנצל שמטעם זה לא חזר אליו בתחילה כדי שלא לביישו. נענה החכם ואמר מן הכל אמר אמת, שיצרי מגרה בי ומסית אותי לעשות כל זאת, אבל החכמה שבי מונעת אותי מכל זה, והחכמה תעוז לחכם להדריכו בדרכי יושר (עכ"ל בשינוי קצת).

בכפתור ופרח יובנו דברי הרה"ק ה'תפארת שלמה' זי"ע (ר"ה ד"ה או יאמר אתם נצבים) על דברי התוכחה שהוכיח משה לישראל 'ואשב בהר ארבעים יום וארבעים לילה' (דברים ט ט), וצ"ב, מה 'תוכחה' יש בזה לבני". אלא, שהתאונן כי מחמת חטאם הוצרך להיות פעם שניה בשמים ארבעים ימים ולילות, ועליה זו ירידה היא, כי סוד כל בריאת העולם רק עבור האדם בהיותו בעולם העשיה הגוף עם הנפש יחד, והיצר עומד לנגדו ומסיתו, והאדם כובש יצרו ומתגבר עליו לעשות רצון הבורא ב"ה ועובד הש"י... וזהו עיקר חיותו של אדם, לחיות מתוך מלחמה תמידית והתחדשות במלחמה, כמ"ש ואביתה תהלה מקרוצי חומר כו', ולזאת צריך האדם לתת שבח והודי' על כל שעה ורגע שהוא עודנו בחיים ויכול לעשות רצונו ית"ש כי זה כבודו, ובפרט על משה רבינו בעצמו שכפי שנתבאר כאן זאת הייתה כל מעלתו - ששכן בקרבו יצר קשה והיה משברו בכל עת ושעה. וזוהי התוכחה על עוד מ' יום שהיה במרום כמלאך ושרף ובטל ממנו מלחמת היצר, וימים הללו כמי שחסרים ממנין שנותיו, והם אשמים בכך, כי כל זה היה מחמת חטאתם שהוצרך לעמוד במרום לבקש עליהם רחמים.

ויהיו תואמים לדברי הרה"ק הרש"ב מליובאוויטש זי"ע ב'ספר המאמרים' (שנת תרע"ט, עמוד תרעח), שביאר כיצד יתכן ש'והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה' (במדבר יב ג) וכי לא ידע שהוא גדול מכל האדם, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה... והוא היחידי מברואי עולם שעלה למרום למשך ארבעים יום וארבעים לילה - לחם לא אכל ומים לא שתה כמלאכי ה' צבאות, והיאך עמד בדעתו שהוא הפחות מכל האדם אשר ע"פ האדמה. אלא, שמשה ראה ספרו של אדם הראשון (בו כתוב מעשי הדורות שמבראשית עד תחיית המתים, כמבואר בשמו"ר מ ב), וראה את נמיכות דור אחרון שבקושי יקימו תורה ומצוות 'בפועל' ולא תהיה להם עבודה אמיתית במוח ולב, ואף גם זה יעלה להם במסירות נפש, שיהיו כמה מניעות ועיכובים בגוף ונפש בריבוי העלמות והסתרים, ויעמדו נגד כל מונע ויקיימו המצות במסירות נפש, היה (משה) בתכלית השפלות בעצמו מפני היתרון הזה, שהם גדולים הרבה ממנו. אז השפיל משה את דעתו, כי ידע שהם גדולים יותר ממנו, והדברים נפלאים (בוודאי שאין לנו שמץ השגה בקצה גדלותו של משה, ואלמלא נכתב אי אפשר לאומרו, אך יש ללמוד מן הדברים מעלת דורנו העומדים באמונתם על אף הנסיונות העוברים עליהם). אמור מעתה, אם כל גדולתו של משה רבינו הייתה דייקא מזה שנולד בטבעים קשים ורעים והתגבר עליהם, א"כ דור זה האחרון שטבעם ומצב הרחוב והסביבה וכו' מטה את האדם לרעה פי כמה וכמה, הרי בהתגברותם הם עולים (כביכול) למעלה ממה שרבינו יט. וכתב שם הרה"ק החידושי הרי"ם זי"ע בקצק אמרו, שבפרשיות אלו של גלות וגאולת מצרים יש לעיין בהם כב'הלכה ותוספות קשה'.

כ. יש שהמליצו בזאת את לשון הכתוב אצל בני ישראל 'הבאים מצרימה' בלשון הווה, ולא 'אשר באו', כי כל בחינת מצרים עדיין הוא חי וקיים אצל כל אחד ואחד, והרי הוא בא לבחינת מצרים אלו בהווה ובפועל ממש...

החפץ חיים (עה"ת) עומד לשון הווה, כי בכל מקום ובכל זמן יכול אדם להתקרב אל בוראו, לעבדו ולקיים מצוותיו, ואין לו אלא להשיל ולהסיר את נעליו - אלו המסכים המפרידים בינו לבין אביו שבשמים, כי כל החילוק שבין איש לרעהו בין צדיק למי שאינו הוא רק בעובי המחיצה המבדלת, אבל כאשר מסירים מחיצה זאת מיד מתגלה המקום ביפעת אורו, ויראה כי הוא עומד על אדמת קודש, וביכולתו לעלות בדרך העולה בית קל^{יא}.

הדברים אמורים בכל עת ובכל זמן, ופרט עתה בראשית ימי השובבי"ם - ימי התשובה והתיקון, שלא יחשוב אדם כי יש לו לקבל ע"ע 'עבודות' שאין בכוחו עמוד בהם כי לא הן ולא כיוצא בהן דורש ממנו ה', אלא שיעמוד ויכריז, עד כאן, די לדרכי שהילבתי בהם עד הלום... מהיום והלאה אהיה מוב^{יב}. כיו"ב ביאר הרה"ק היהודי הק' זי"ע (נחמד מזהב פר' ויצא, הובא ב'היהודי הקד' עה"ת) בפרשתו (ג יג-יד) 'ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר אלוקים אל משה אהיה אשר אהיה'. ופירש, כי עיקר עבודת האדם לשוב ולהתחדש בכל יום, מבלי לחשוב כלל על העבר^{יב}, ואז יוטב לו בזה ובכא. ובוה מבואר, כי משה אמר - והיה כי יאמרו אלי כיצד נגאל, הרי משוקעים אנו במ"ט שערי טומאה עד ששכחנו

מצרים להבין את דרך גאולתנו הפרטית - בתיקון המידות, לנצח את אויבנו הרוחניים לנצח על מלאכת בית ה'.

וכתב הרה"ק ה'שפתי צדיק' מפילץ זי"ע (בפרשתו אות יד) ולמדנו הלכה למעשה מגלות וגאולת מצרים לגלות וגאולת היצר. כי כמו שבמצרים היה מושיען של ישראל - משה רבינו מושלך ביאור בתוך התיבה כמעט מסוכן, ומ"מ כבר הייתה ישועתו מוכנה - שנצטרעה בת פרעה ותרד לרחוץ על היאור ומשם באה הצלתו - שמשתה אותו מן המים וגידלתו לאחר מכן. כיו"ב כל איש מישראל, אף בשעה שהוא משוקע עד למעלה ראש, ומושלך ביאור של ה'עולם הזה' אם בטומאת זה העולם אם בשאר טרדות כקנאה תאוה וכבוד, וכן אם הוא משוקע במרדת מזון. כבר הקדים לו הקב"ה רפואה למכה וגאולתו וישועתו מוכנים עבורו (וגאולתו שדליק בעצמו ניצוץ ההתלהבות והתשוקה ליוצרו ועי"ז יצא מכל מצריו, ויזכה לעלות ולהתעלות לאין ערוך).

המקום אשר אתה עומד - בכל עת ובכל זמן ובכל מקום אפשר לאדם להתקרב אל ה' בפרשתו (ג ה) 'של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא', ומבאר

כא. אמרו קמאי שעבודת ימי השובבי"ם כדוגמת אנשי הצבא היוצאים למלחמה, שראשית דבר ישימו מצור על העיר - למנוע מהם מים ומזון, עד אשר ייאלצו בני העיר להיכנע, כך היא העבודה בימים אלו, למנוע מן היצר מים ומזון' עד אשר ייכנע ויתבטל כוחו לגמרי.

אחד מחסידי הרה"ק מקאברין זי"ע התאונן לפניו, רבי, הנני שקוע מאד בחטאי וה'בלאטע' (בוץ) גדול מאד, ענה לו הרה"ק אף הבוץ הגדול ביותר - אם אין מוסיפין לו מים הרי הוא מתייבש לגמרי, אף אתה, עזוב את דרכיך, וממילא תתייבש כל הבלאטע (הבוץ)...

היה אומר הרה"ק הנתיבות שלום זי"ע בשם אביו הרה"ח ר' משה אברהם ברזובסקי זצ"ל הי"ד שכל אדם נולד עם 'דבר אחר' בקרבו, והוא גדל עמו כשמספק צרכיו, וזאת היא העבודה למנוע ממנו מאכל עד שימות...

כב. ומשמיה דהרה"ק הר"ב מפשיסחא זי"ע מתאמר, שבעמוד האדם לפני בי"ד של מעלה לאחר אריכות יו"ש, לא ישאלוהו מדוע חטאת, כי על זה יענה וישיב שיצרו תקפו, אבל זאת ישאלוהו מדוע לא שב בתשובה שלימה, הרי שערי תשובה פתוחים ועומדים לפניך היה לך לשוב בכל עת בתשובה שלימה...

ויזכור את דברי הפסיקתא (פיסקא שובה ישראל פ"ט), וז"ל שובה ישראל עד ה' אלוקיך לבן מלך שהיה רחוק מאביו מהלך מאה יום, אמרו לו אוהביו, חזור אצל אביך, אמר להם איני יכול שלח אביו ואמר לו הלוך מה שאתה יכול לפי כחך ואני בא אצלך בשאר הדרך, כך אמר הקב"ה לישראל שובה אלי ואשובה אליכם, עכ"ל.

כג. ידוע דבר המעשה (מסורת ידועה בפי חכמי תימן) שפעם הטיל מלך מצרים על הרמב"ם שהיה רופאו להוכיח כי הוא רופא עדיף על נכרי אחר. שהיו רבים מקטרגים לאמר מדוע ישתמש המלך ברופא יהודי בשעה שיש כאן במדינה רופא מאחיו הנכריים... והוסכם ביניהם כי כל אחד מהם ישקה את השני ב'סם המות' ומי שיתרפא בכוחות עצמו הוא האיש אשר הוכח כראוי לשמש כרופא המלך. תחילה השקה הנכרי את הרמב"ם בסם ממית, והרמב"ם בחכמת

רפואתו זכה להציל את עצמו ונרפא לגמרי. לאחמ"כ השקה הרמב"ם את הנכרי ב'משקה' שהכין לו, הלה שראה כי אין הסם משפיע עליו לרעה כדרכו של כל 'סמי המוות' החל חושש - מי יודע איזה סם מיוחד השקהו הרמב"ם, ומי יודע באיזה רגע ישפיע עליו הסם בשעה שלא יהא סיפק בידו להציל עצמו... במחשבות דאגה חשש ופחד הילך הלה קדורנית עד שפרחה נשמתו כעבור כמה ימים... ויקרא המלך לרמב"ם ושאלו לפישר הדבר, ויען הרמב"ם ויאמר, מעולם לא עוללתי רע לאדם, גם לאיש אשר לא מבני עמי, אף את הרופא הלזה לא השקיתי אלא מים בעלמא ללא כל חשש סכנה, ואין אשם במיתתו אלא הוא עצמו, שדאג וחשש כי בכל רגע הוא עומד למות ואכן מתוך הדאגה והפחד שחישב בכל רגע מה שתיתי ומדוע שתיתי מתוך כך פרחו נשמתו. אף לדידן ייאמר, כי ההילוך מתוך ספיקות וחשש דאגה ופחד מהעבר - אוי ווי... נופל אנכי... מה עשיתי, כיצד עשיתי חששות אלו גורמות למיתתו הרוחנית ולא עצם המעשה שנכשל בו קטן כגדול.

וביותר, הבה נחשב, מדוע אכן לא השקהו הרמב"ם בסם המוות, כי ידע שכנגד הסם עצמו בוודאי תהא לו 'תשובה' וסמי מרפא כי מ"מ רופא גדול היה, מה עשה, גרם לו ל'דמיונות' וחששות כי הוא מלא בסם המיתה, וכנגד זה לא תהא לו תרופה... אף אכן בדידן, על עצם החטא יש ביד כל איש מישראל כח לשוב בתשובה וכאילו לא חטא ו'שלום על ישראל'. מה יעשה היצר יכניסהו לסבך מחשבות ייאוש כי אבדה תקוותו בגין חטא פלוני, בגין מכשול פלוני וכיו"ב, וכנגד אלו המחשבות והדמיונות אין כל עצה ותרופה ומשם ימות מיתה רוחנית... עצתו שלא לשים לב לאלו המחשבות - יזעק ויאמר גיבור אני צדיק אני ויבוא לתכליתו הטוב.

מעשה ביהודי שהזמין את ה'לבנה' ל'דין תורה', וכה הייתה טענתו, כי לאחרונה הלבנה 'רודפת' אותו, ובכל אשר הוא פונה היא פונה אחריו - אם הימין ואיימינה גם היא, ואם השמאל ואשמאילה, בעמדו מהליכתו תעמוד גם היא... משיכוף את גופו גם היא מתכופפת עמו - בקיצור, לא נתנה לו הלבנה מנוח, אמר לו ה'דיין' שמעתי את תלונתך, אבל אי אפשר לדיין לפסוק הדין בטרם ישמע את טענת שני הצדדים, על כן אבקשך שתשוב הנה בעוד כמה ימים... כעבור כמה ימים שב היהודי מתוך צפיה דרוכה לשמע פסק הדין, ויען הדיין ויאמר, אכן, דברתי עם הלבנה - מה לה כי נטפלה להצר צעדך, ללכת אחריו ולחקות את מעשיך, אך היא טענה לעומתך שמעולם לא הסכינה עשו כן, אתה הוא שהתחלת... אתה אשם בכל... אם אך תפסיק להביט ולהתבונן בה כל כך הרבה גם היא תפסיק לחקות אותך... המבין יבין והצוחק יצחק.

ולעניינינו לבד ממה שיש ללמוד כאן פרק ב'הלכות מידות' ובין אדם לחברו - כל תלונתך על ריעך וידידך אינם נכונות, כי אתה התחלת את ה'סכסוך'... גם נלמד מכאן לעניינינו - שלא יביט ויתבונן בכל עת למעלה ולמטה על מצבו והעבר שלו - מה עשיתי וכיצד אני נראה, יעבוד את ה' כשפניו אל העתיד הטוב, ויפסוק מלהתבונן סביבו כי אז יראה כאותו 'בעל דמיון' שהלבנה מחקה אותו ועושה כמעשיו, אף הוא מהלך תמיד תחת 'צל' מעשיו הקודמים מבלי מנוח. וכבר אמר גדול אחד, שכשירד לטבול במקווה טהרה ראה מודעה המכרזת ואומרת 'כשאתה יורד מדרגה היזהר מהחלקה' (פון זיך אויסגליטשען), ולמד ממודעה זאת, כי אומרים לאדם 'כשאתה יורד מדרגה' - כלומר כשנפלת ונכשלת באיזה חטא ופגם, 'היזהר מהחלקה' - שלא תוסיף ליפול מכל המדרגות.

כי זה דרכו של היצר להשפיל את רוחו של אדם שירגיש שאינו שווה מאומה, ועל ידי שהוא מזכיר לפניו את עברו הרי הוא מפיל את רוחו בהווה. ועל זה כבר אמרו צדיקים שאפילו לאלף שנים של עבר אין זכות להחריב אפילו רגע אחד של הווה. כי על האדם לשכוח מכל עברו ולומר, מאי דהוה הוה, מכאן ואילך חושבנא. וכבר אמרו דלכן אין ויהי אלא לשון צער והיה הוא לשון שמחה, כי 'ויהי' המחשבות על מה שהיה ועל העבר זהו צער גדול, אבל לחשוב רק אודות העתיד 'ויהי' - זהו שמחה גדולה...

הרה"ק רבי משה יוסף זי"ע בנו של הרה"ק ה'ייטב לב' זי"ע נסע פעם לשבת קודש (שקודם הימים הנוראים) אל הרה"ק ה'דברי יחזקאל' זי"ע בשינאווא, במוצאי מנוחה והוצרך ר' משה יוסף לחזור לביתו החל להסתובב בחצר ביתו של הרבי מתוך שברון הלב, במחשבותיו עם איזה קנין (רוחני) הנני חוזר לביתי ולעבודתי, אחר זמן נפתחה הדלת, והרבי קרא לו, והחל לספר, בצעירותי נסעתי פעם לשבות שבתני אצל הרה"ק ה'שר שלום' מבעלזא זי"ע, אחרי ככלות השבת סובבתי אנה ואנה טרוד במחשבות השוברות לב ונפש - באיזה קניין שב אני לביתי... והנה בא לקראתי ה'שר שלום', ואמר לי 'דע לך יונגערמאן (אברך) - היצר הרע מתייגע ועמל קשות להכניס קרירות ללבם של עובדי ה', ואם תשאלני האיך, אומר לך, שהוא על ידי מחשבות פסולות - לחשוב על העבר'.

מה שמו של הבורא, מה אומר אליהם. א"ל הקב"ה כה תאמר לבני ישראל, אהיה – בלשון עתיד, מי שאומר מעתה אתחדש, ואיטיב דרכי, גם הבורא אומר לו אהיה מעתה עמך.

ואין איש מישראל המרוחק מהשראת השכינה יהיה באיזה מצב שיהיה, כדאיתא במדרש (רבה ב ה) שאל גוי אחד את רבי יהושע בן קרחה, מה ראה הקב"ה לדבר עם משה מתוך הסנה, א"ל, אילו היה נגלה אליו מתוך חרוב או שקמה כך היית מקשה (מדוע נגלה אליו באלו), אלא, להוציאך חלק (בלא תשובה) אי אפשר, למה מתוך הסנה, ללמדך שאין מקום פנוי בלא שכינה אפילו סנה. ומבאר ה'מהר"ל' (גבורות ה' פכ"ג עמ' ק) עומק הכוונה, כי אם היה נתגלה באילן חשוב היה מקום לומר כי 'השכינה שורה' רק על אדם חשוב, אבל לא בפשוטי עם, ע"כ נגלה אליו בסנה (שהוא גִּדְל בכל מקום) להורות שאין מקום

מעשה זה הובא ב'בנין דוד (ח"ב ליקוטי ש"ס כז:), וביאר עפ"י את דברי הגמרא (שבת סג:) 'שמח בחור בילדותיך ויטיבך ליבך בימי בחרותיך... ודע כי על כל אלה יביאך האלוקים במשפט (קהלת יא ט) – 'עד כאן דברי יצר הרע, מכאן ואילך דברי יצר טוב'. ומבאר, עד כאן – החושב על מה שהיה עד היום, זהו דברי יצר הרע, אבל היצר טוב אומר תחשוב רק מכאן ואילך – אל תבט לאחור, אלא המשיך בדרכך במסילה העולה בית קל, וסוף דבר תגיע למעלות רמות מאד בעניין זה מסופר על הרה"ק רבי אהרן גראדיא זי"ע שהיה ד"ר גדול ומפורסם וחזר בתשובה על ידי הרה"ק המגיד ממעזריטש זי"ע (הוא היה מטפל ברגליו המדוכאות בייסורים של המגיד), ביום מן הימים פנה רבי אהרן אל המגיד הגדול והתאונן בפניו על מחשבות שונות מימי עלומיו, הפוקדות אותו וטורדות את מנוחתו, פתח המגיד במשל ליהודי שהיה מחזיק ברשותו בית מזיגה, והיו הערלים באים מידי לילה לשתות עד כדי שכרותו של לוט, וכל שולחנם מלא קיא, ולא זו בלבד אלא ששברו לו את חפצי הבית, עד שביום מן הימים החליט לומר די לכל הצרה הזאת, סגר את 'עסקי המזיגה', ופתח 'באותו מקום ובאותו זמן' בית מסחר לממכר 'בדים', ויהי בחצי הלילה – באו כמה 'שיכורים' ערלים לדפוק על דלתות הבית, בזעקם 'יהודי יהודי, פתח לנו, כי דבקה לשוננו מרוב צמא, יי"ש יי"ש...' כשמוע היהודי זעקתם בעוד ליל, לא התיחס אליהם, לא קם ולא זע מהם, אך הם בשלהם, המשיכו לדפוק עוד ועוד על דלתות הבית, עד שראה היהודי שעוד מעט קט, ותשבר הדלת, ואז יפרצו ה'שיכורים' אל תוככי הבית, ויקשה פי כמה וכמה לסלקם ולהרחיקם מן הבית, על כן השיב להם מבעד לדלת הנעולה – כבר אינני 'מוזג', יין אין כאן, שיכורים אין כאן, מעתה אין לכם מה לחפש בביתי... מכאן ואילך רק 'בדים' תמצאו כאן, כך, סיים המגיד הגדול ואמר לרבי אהרן, כאשר יבוא אליך היצר, עם מחשבות זרות ורעות, אל תפתח לו אפילו פתח קל ודק, כי אז יקשה ביותר להוציאו ולסלקו, אלא מבעד 'לדלת' אמור לו, טעות גדולה בידך – כבר איני אותו ד"ר שמלפני שנים, אלא פתחתי כאן 'עסקים' חדשים, מעתה הנני עובד ה', ואין כבר כל דריסת הרגל לכל אלו המחשבות.

וכך אמר הגה"צ רבי גד'ל אייזנער זצ"ל באוזני תלמידיו. 'העבר הוא רבי, ההווה הרי הוא כחבר והעתיד הוא זר'. והיינו שמן ה'עבר' יש לו לאדם ללמוד כתלמיד מרבו, הן שלא לחזור על מה שנכשל בהם, הן להבין אלו הם מעשים טובים וראויים. ואילו ההווה – הרי הוא כחבר, שיש לנהוג בו כבוד וחביבות, והעיקר שלא לבכות בו על מצבו, רק לעשות 'למעשה'. והעתיד הרי הוא כאדם זר שעדיין איננו מכירו ולא הגיע לפתחו.

וכך אמרו קדמונים העבר, חלומות; העתיד, דמיונות; ההווה, ניסיונות. והחכם יתן אל לבו לא להתיימש מחמת זיכרונות העבר או דאגות העתיד אלא יחיה את ההווה בשמחה רבה.

כד. הגה"ח רבי ישראל שמעון קאסטלניץ ז"ל סיפר שבעת שהרה"ק ה'בית אברהם' זי"ע ביקר בארה"ק בשנת תרפ"ט, שהה בשב"ק פר' שמות בעיה"ק צפת, אחר עריכת השולחן נכנס לחדרו והיסב עם גדולי החסידים, ביניהם הגה"צ רבי יואל אשכנזי זצ"ל. הגה"צ רבי מתתיהו לוריא זצ"ל ועוד. ובתוך כך החל הרבי לבעור כאש, וכבוד ה' מלא את הבית, והיה מצעק ואומר, משה רבינו שאל 'ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם. ויאמר ה' אהיה אשר אהיה'. כי הנה הקב"ה ציווה למשה, לך אמור לבני ישראל אהיה – אני נמצא עם כל איש יהודי ושורה עליו. אף אם עצמו וגבהו עוונותיו ופשעיו, אם רק יבוא ויאמר הריני מתחרט על העבר ומעתה אהיה טוב, אזי אשר אהיה – אשוב ואהיה עמו. וכך אענהו שוב ושוב בכל עת שיצעק אלי ושמעתי בקולו כי רוצה בתשובה אני. אמר לו משה רבינו למקום, אם ידעו בני"י מכך שמא יאמרו אחטא ואשוב. ענהו הקב"ה 'כה תאמר לבני ישראל אהיה' – להם תאמר רק פעם אחת אהיה. אבל באמת, בכל עת שישוב אלי אחד מבני מיד אקבלנו באהבה רבה.

כיוצא בזה מצינו בדברי האור החיים הק' שאמר הקב"ה למשה 'ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך' (ד יב), והיינו אחר שאמר משה כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי, 'השיבו הכורא, כל עוד שלא תתחיל במצוה אין מקום להסירם, ולזה אמר 'לך' פירוש לך בשליחות זה וכשתדבר תראה שיוסר כבודות פיך ולשונך, עכ"ל. כלומר, כשיעשה כל אשר ביכולתו - שילך אל פרעה ויתחיל לדבר, אז יסייע הקב"ה בעדו שיצאו דיבוריו הגונים ומיושרים.

ובך כתיב במדרש (תנחומא בפרשה), כשראה משה את הסנה בוער באש אמר אסורה נא ואראה (ג ג), ונחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, ריו"ח אמר ג' פסיעות הלך משה רבינו, ור"ל אמר שעיקם את צווארו. בין כך ובין כך הזינן שעשה איזה מעשה, והיינו, שהגם שהיה ראוי לראות את 'המראה הגדול הזה', מ"מ רק לאחר שעשה מעשה (אפילו קטן) זכה וראה את מלאך ה' בלכת אש מתוך הסנה. ללמדך שאין זוכים לכל השנה אלא אם יתחיל מעצמו ויעשה מעשה ומן השמים מוסיפין ומסייעין אותו.

מיוחד אל השכינה, ושלא יאמר אדם 'עזבני ה', ולא אלי הדברים אמורים. אלא אף הדומה לסנה המלא בקוצים ודרדרים, גם עמו נמצא הקב"ה ומשגיח עליו.

ותשלח את אמתה ותקחהו - על האדם לעשות מה שבידו עשות ומן השמים יסייעוהו

בפרשתן (ב ה), ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור... ותשלח את אמתה ותיקחה, והנה איתא בגמרא (סוטה יב:) שעמדה במרחק רב מ'תיבת משה' אלא שנשתרבה ידה עד לתיבה שהיה בה משה והצלתו מן הנהר, ואיתא מהרה"ק השרף מקאצק זי"ע ('אמת ואמונה' אות תרל"ז) דזהו השבח ששכחתה תורה, שאף שהייתה רחוקה מהתיבה לא אמרה מה אעשה - רחוקה אני, אלא עשתה ככל אשר לאל ידה עשות, ומהשמים סייעו בעדה להשלים חפצה להציל את משה^{יב}, מכאן ילמד כל אדם שלא להתעכב מחמת שהדבר מרוחק ממנו, אלא 'ישלח ידו' וסוף דבר שמשמים יאווהו נפלאות, והקב"ה יפתח לו כפתחו של אולם^{יג}.

כה. בימי שבתו של הרה"ק מקאצק זי"ע על כסא ההנהגה שאלו יהודי שהיה ידידו ורעו משנות קדם, יחדיו הסתופפו ולמדו מפיו של הרה"ק רבי בונם מפשיסחא זי"ע, הלה הרהיב עוז ושאל את הרה"ק, הלא שנינו ישבנו בצילו של רבינו הקדוש, ונתייגענו לעלות בדרך הישרה, כיצד אירע שאתה נעשית לרבי בעל מדריגה גבוהה מאד ואילו אני נשארתי אדם פשוט מן השורה. ויענהו הרה"ק, הרי למדנו בפשיסחא לבאר את הכתוב (תהילים קטו טז) 'השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם' - שדרכו של היהודי אל השלימות כמי שעולה מהארץ ועד לשמים שבו ייאמר 'עלו שמים ירדו תהומות' - ובלשונונו 'מ'טאנצט מ'פאלט, מ'פאלט מ'טאנצט' היינו ששואפים ועוסקים לעלות מעלה עד רום השמים ואז נופלים, אך לא נשארים בנפילה אלא ממשיכים לנתר ולקפוץ לגובה עד שמתעלים. והנה אתה, אכן החילות לעלות מעלה מעלה אך משראית שהנך נסוג אחור ונופל התיאשת ונשארת בנפילתך, אך אני לא אמרתי נואש בעת הנפילה אלא המשכתי להתעלות עד שהגעתי להיכן שהגעתי.

הוסיף הידיד לשאול, ילמדנו רבינו כיצד יקום האדם ויתעלה מתוך הנפילה, והרי היא כואבת ומייאשת את האדם. ענהו הרבי מקאצק, אין הדבר תלוי אלא ברצונו ותשוקתו של האדם. כי כך למד הרבי רבי בונם מהנאמר אצל בתיה בת פרעה, ששלחה את ידה למרחק גדול והביאה את התיבה שבה היה משה מונח אליה, ודרשו ז"ל שהתיבה הייתה מרוחקת ממנה מאד, אלא שנס עשה הקב"ה ושרבובי אשתרבב ידה - וע"י שנתארכה ידה השיגה את משה רבינו. ותמיהה גדולה היא, וכי לא ראתה שהתיבה רחוקה כ"כ, מדוע הושיטה את ידה. ומכאן, כשאדם רוצה דבר בכל נפשו ומאודו אינו רואה כלל שהוא רחוק ממנו... ומאחר שכל כך עז חפצה של בתיה לקחת את התיבה היה נראה בעיניה כמו שהיא מרוחקת רק במרחק מועט, לכך שלחה את ידה לקחתו, וה' עשה נס ונתארכה ידה אמרת הרבה. כך אף אני, בשעה שנפלתי גברה תשוקתי להתעלות עד כדי כך, עד שכבר לא הרגשתי כלל כמה קשה ורחוק להשיג את זו ההתעלות, אלא המשכתי בכל מאודי, יגעתי ומצאתי.

כו. ואולי לכן זכתה למה דאיתא בזוהר הקדוש (פרשת שלח) שבכל יום ויום מראים לבתיה בת פרעה את דמותו של משה רבינו כהכרת הטוב על שהצילתו ממימי הנהר.

יותר מן התורה הקדושה לזכך ולטהר את האדם מכל חטא עוון ואשמה^י.

בן נודע מה שכתב ה'יסוד העבודה' (ח"ג פ"ה ח) וז"ל אמרו חז"ל, תורה מכפרת, מגני ומצלי, ותלמיד חכם אין אש של גהינום שולט בו, והקובע לו ללמוד ה' שעות בלי שום הפסק דיבור בענין אחר... נראה לי שדבר זה הוא ענין נפלא המועיל ומזכך ומכפר, ומביא אותו אדם לתשובה וכפרה מעולה. עכ"ל^י.

בספר 'כתר ראש' (אות קל"ג) מביא בשם הגר"ח מוואלאז'ין זצוק"ל (בענין התיקונים) כי כל העוסק בתורה אין לו מה לדאוג כלל, וכפי שהראה לו רבו הקדוש הגר"א מוילנא זי"ע מאמר נורא בתיקוני הזוהר המחמירים מאד בחומר העוונות, שהעובר על רצון הכורא נידון ביסורים קשים ורעים ואין לו תקנה כי אם במיתה רח"ל, אך בסוף אותו מאמר נורא בתיקוני זוהר (תיקון כא-כב) איתא שכל העוסק בתורה הרי מתקיים בו אורך ימים בימינה להצילו מן 'המיתה', ובשמאלה עושר וכבוד

כל העוסק בתורה - התיקון ע"י לימוד התורה"ק ובפרט כשהוא ברציפות

בימי השוכבי"ם ניתן לכל איש ישראל כח, עוז ותעצומות להתעלות, לטהר ולקדש את עצמו בקדושה של מעלה. בראש ובראשונה יש להרבות בעמל ויגיעת התורה, וכן אומרים משם ה'חידושי הרי"ם' זי"ע משם הרה"ק השרף מקאצק זי"ע שעיקר תיקון ימי השוכבי"ם הוא בלימוד גמרא ופי' תוספות בעיון.

כתב ה'שלטי גיבורים' במסכת תענית (ש"ע תקע"א ב), 'תלמיד חכם אינו רשאי לישב בתענית שממעט ממלאכת שמים', והיינו שתלמוד תורה מכפר על האדם יותר מהתענית, ולכן אמרינן ליה שלא להתענות, שלא יתמעט ה'מכפר' הגדול יותר^י.

ובן כתב בספר 'חבצלת השרון' מביא (בהקדמת הספר) ששמע מהרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע, שעל כל התעניות והסיגופים בדרכי התשובה, אין לך תיקון גדול

כו. פעם ראה הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע אברך היושב בתענית באלו הימים, אמר לו הרמ"מ מדוע הנך עוסק ב'תיקון הקטן' שהוא התענית והצום, הרי 'בר הכי' אתה, ואפשר לך לערוך את 'התיקון היותר גדול' והוא לימוד גמרא ותוס'^י.

כח. הרה"ק רבי משה מרדכי מלעלוב זי"ע היה מזהיר תדיר את כל הבאים במחיצתו להרבות בלימוד דפי גמ' ותוס'. דכירנא שנכנס אליו בחור בר מצווה בשבת קודש לאחר תפילת המנחה בכדי להתברך אצלו, והרבי היה באמצע אמירת תהילים כדרכו, על כן אמר לו בלשון הקודש - אומר לך 'הדרכה' לבר מצווה, הנך עומד לקבל אורח יצר טוב, שהוא מלאך, מן הראוי שתקיים בו מצוות הכנסת אורחים, והנה, הכנסת אורחים בשלימות היא שמעניקים ונותנים לארח את מה שהוא רוצה ואוהב, ולא מה שה'בעל בית' אוהב, על כן אגלה לך שאורחך - יצר הטוב, אוהב דבר אחד והוא לימוד הגמרא, ראה נא להנהותו בריבוי דפי גמרא^י.

כל עצותיו לכל עניין, רוחני וגשמי, היו בריבוי לימוד התורה, שמעתיו אומר פעם לאחד מבחורי ישיבת סלבאדקא אשר שאל מאתו עצה וסגולה לשמירת עיניים, ענהו על אתר, הִשְׁקִיעַ את עיניך באותיות הגמרא, ואז תזכה לשמור את עיניך מראות רע.

כט. הרה"ק רבי יוחנן מראחמיסטריווקא זי"ע הורה פעם למשמשו באחד מימי השוכבי"ם באישון ליל, שיעיר את כל הקהל ויעמידם לפניו בבית המדרש, בהקהיל את הקהל, יצא רבי יוחנן אל הקהל ואמר להם, דעו לכם - עד הנה לא רציתי לעורר ולדבר בעניינים אלו, אך זה עתה נתגלה לי גודל וחשיבות כח לימוד שעות רצופות שהם נעשים ל'ריצפת אש'... על כן יקבל כל אחד על עצמו קבלה בענין זה.

דהרי הלימוד ב'רציפות' ללא הפסק דברים בטלים וכדו', מטהר את נפש האדם לאין ערוך, מתאמרא בשם ה'מהרי"ל דיסקין' זי"ע על דברי חז"ל (חגיגה יב:) על המפסיק ממשנתו 'מאכילין אותו גחלי רתמים', שעונש זה גדול הוא מאד, כי כמו האוכל גחלי רתמים שהגחלים לוחשים לו בתוככי פיו ואף לאחר מכן לא ירגיש כל 'טעם' באכילתו - אף כשיאכל דברים טובים ועריבים לחיך, כמו כן הוא העונש של 'גחלי רתמים'...

הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה אומר, עבודת כל בר ישראל בהאי עלמא היא 'קדושים תהיו', ואי אפשר לבוא לידי קדושים תהיו בלא 'שעות רצופות' בתורה.

יִנְצַל אִפְּ מִן הַיְיֹסוּרִים, כִּי נִפְשׁוּ מִיַּתְהַרְתּ בַּקְדוּשָׁת הַתּוֹרָה הַקְדוּשָׁה?.

ואלה שמות - קריאת שנים מקרא ואחד תרגום
כתב 'בעל הטורים' ריש פרשתן עה"פ (א א) 'ואלה שמות בני ישראל' תיבות אלו נוטריקון ואדם אשר לומד הסדר שנים מקרא ואחד תרגום, בקול נעים ישיר, יהיה שנים רבות ארוכים לעולם**.

איתא ב'אור לשמים' להרה"ק רבי מאיר מאפטא זי"ע שכל הנזהר להעביר את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום וליטול את ציפורני ידיו בערב שבת קודש קודם חצות, מובטח לו שלא יבוא במשך כל השבוע הבא לידי עבירות חמורות.

בעין זה אמר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא זי"ע, שכל מי שילמד בכל יום ויום בשבוע את הפרשה לפי אותו היום, דהיינו ביום ראשון בשבת ילמד עד שני, ביום שני עד שלישי וכן על זה הדרך, וילמד זאת עם פירוש רש"י, הרי הוא מבטיח לו שלא יבוא כל אותו היום לידי עבירות חמורות.

יהא רעוא מן קדם אבוהון דבשמיא שיחום וירחם על פליטת עמו, ויעורר לבנו לאהבתו וללימוד התורה הקדושה, והתחזקות האיתנה באמונה השלימה, ובימי השוכבי"ם נזכה לשוב אליו בתשובה מעליא ואיתנה ובקרוב ממש נזכה לביאת גואל צדק במהרה אמן.

סמך מצינו לחשיבות היגיעה בתורה, הנה, איתא ברש"י בפרשתן (ג יב) 'דבר גדול יש לי על הוצאה זו (יציאת מצרים), שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה לסוף שלושה חדשים שיצאו ממצרים'. והקשה ה'שפתי חכמים', דלכאורה צריך ביאור וכי לאחר ג' חדשים קבלו את התורה, והרי לסוף ג' יום קבלו את התורה, אלא ביאורו שאין הכוונה לתורה שבכתב שקבלו במעמד הר סיני, אלא לתורה שבעל פה שקיבלו רק לאחר ג' חדשים (י"ז בתמוז) כשירד משה רבינו מן השמים, ו'דבר גדול' קאי על תורה שבע"פ, כי בעסק תושבע"פ נדרשת יגיעה עצומה, וכמו שכתב במדרש תנחומא (נח ג) שכל מה שהוצרכו לכפות עליהם הר כגיגית היה על תורה שבע"פ, כי על תורה שבכתב אמרו 'נעשה ונשמע' מפני שאין בה יגיעה וצער והיא מעט, אבל על תורה שבע"פ שיש בה דקדוקי מצות קלות וחמורות והיא עזה כמות וקשה כשאל קנאתה, לפי שאין לומד אותה אלא מי שאוהב את הקב"ה בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו, שנא' ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך (דברים ו ה), בזה הוצרכו לכפיית הר כגיגית.

ל. כתיב בפרשתן 'ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה את יעקב איש וביתו באו', וכבר דשו רבים לבאר מדוע פתח בלשון הוה באמרו הבאים, וסיים בלשון עבר איש וביתו באו (עי' שמו"ר א ד), ומבאר ה'חתם סופר' (תר"מ) כי עד עתה עסקו בתורה בקביעות, ונחשב שעדיין לא היו בגלות, שבעיסוקם בתורה הרי הם כמו שהם עדיין בארץ ישראל (עי' מהר"ש א ברכות ח.), אך משעזבו ספסלי דבי מדרשא, כמבואר בחז"ל (ילקוט שמות א ד"ה ובני ישראל) 'ותמלא הארץ אותם' - 'שנתמלאו בתי טרטיאות ובתי קרקסיות מהם' ופסקו מלעסוק בתורה, בעת הזאת הם 'באים מצרימה' - לשון הוה, כי את יעקב - כשהיה קיים ושיבתו עמו, הרי איש וביתו באו שהביאו אורא דארץ ישראל למצרים ולא היו עדיין בגלות, רק עתה ירדו לגלותם.

לא. יש שנתנו טעם בדרך צחות מדוע נרמז דבר זה דייקא בריש חומש שמות ולא בחומש בראשית בתחילת התורה, ללמד לאיש אשר עד עתה לא העביר את הסדרא מחמת עצלות וכדו', אל יתמהמה עד שנה הבאה להתחיל מבראשית, אלא יתחזק כבר עתה להתחיל מהיום ואילך. וכידוע 'בראשית' אותיות ב' ראשית, לרמז שאפשר להתחיל מחדש בכל עת וזמן.